

Sindrup-Labyrinten

Vølunds hus

Af Gunnar Iversen, Sindrupvej 5, Sindrup, 7760 Hurup Thy

Sten-labyrinten »Vølunds Hus« ved Lunaria Kunstsamling i Sindrup.

Foto: G. Iversen.

Labyrintens gåde

Står du foran en labyrint, står du overfor labyrintens gåde.

Sådan følte jeg det da også, da jeg første gang stod ansigt til ansigt med den årtusind gamle nordiske *Trojborg*, den ejendommelige stenlabyrint som der endnu findes nogle hundreder af i Sverige og Norge, de fleste ved kysten - og som jeg havde set gengivet på mønter fra Knossos på Kreta, middelhavsøen med den berømte labyrint som helten Theseus gik ind i for at besejre Minotaurus, uhyret der fandt jomfruer spiselige.

Vejen ud fandt han kun ved hjælp af Ariadnes tråd.

Trojborgen, min kone og jeg stod ved, lå ved Ulmekärrs gård i Grebbestad, et fiskerleje i Bohuslän nord for Göteborg, nogle få kilometer fra helleristningsområdet ved Tanum.

Jeg havde læst om den i et hæfte jeg havde købt på helleristningsmuseet inde i Underslös, en ny rapport om labyrinter på den svenske vestkyst og den norske sydkyst. Man kan jo ikke se på

sten hvor gamle de er. Men netop Ulmekärr-trojborgen antog man kunne være fra jernalderen, fordi den ligger i forbindelse med et jernaldergravfelt.

Men hvad var jernaldermenneskets formål med at lægge en labyrint af 1000 sten? Hvad var Trojborgens betydning?

Til rapportens forfatter John Kraft havde Ulmekärr-gårdens ejer fortalt hvad han havde hørt sin far sige: ”Om nogen blev anklaget for en forbrydelse men ikke tilstod, kunne han prøves i labyrinten. Han skulle da med tilbundne øjne forsøge at gå gennem labyrintens gange. Klarede han det ikke, dømtes han skyldig i forbrydelsen”.

Kraft kalder det et sagnmotiv, som han fandt flere steder på vestkysten. Men han finder det besynderligt, at kunne møde det igen ved Piteå, på Sveriges østkyst helt oppe i bunden af Norbotten nær grænsen til Finland.

Blev labyrinten brugt til retsafgørelser?

Jomfrudansen

Tilbage på det lille museum i Underslös dykkede

jeg ned i det righoldige arkiv oprettet af danskeren Fred Gudnitz.

Den skandinaviske tradition for labyrintiske stenlægninger viste sig at fortsætte på den finske kyst. Her kaldtes labyrinten blot ikke trojborg, men *jungfrudans*.

Jomfrudans. Blev den danset af jomfruer? Jomfruer som skulle bevise deres uskyld?

Et 1400-tals kalkmaleri i kirken i Sibbo bekræfter den finske forbindelse mellem labyrinten og jomfruen. Der i midten af en labyrint magen til den vi så i Ulmekärr, står en kvindeskikkelse. Afventende..

Kalkmaleri i Sibbo Kirke, Finland. Efter Rancken.

Vølunds Hus

Hjemme igen i Thy slår jeg Trojborg efter i Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder. Betegnelsen Trojborg for den "runde eller nyreformede labyrintfigur, i hvilken 7, 11 eller 15 ringe omgiver et centrum" går igen i Wales, hvor den kaldes Gaer Droia. "I Norden kender vi kun eet middelalderligt navn på trojborg-figuren, nemlig *vølundarhús.*, d.v.s. *smeden Vølunds hus*".

Hvem var det nu, Vølund var?

"Han var den dygtigste håndværker, der kendes fra gamle sagn" - fastslås det i kvadet om Vølund Smed, måske det ældste af de nordiske kvad vi kender, nedskrevet i en islandsk håndskriftsamling fra 1200-tallet. En jernalderens Picasso, bortset fra at han ikke var maler, men guld- og våbensmed. Hans kunstfærdighed var af så høj karat at man anså ham for noget af en troldmand.

Betragtede man Vølund som trojborgens opfinder? Eller var labyrinten Vølunds smedie? I så fald, hvad havde Vølund med dans eller jomfruer at gøre?

Sangen om Vølund

Forskere finder Vølundskvadet malplaceret i den islandske håndskriftsamling. I mine øjne adskiller sangen om Vølund sig ved en påfaldende keltisk grumhed og lidenskab:

Under påskud af at Vølund Smed som råmateriale skal have tilegnet sig guld der tilhører kong Nidud af Svitjod, lader kongen den store kunstner arrestere og sætte ud på en holm. Her skal han producere kunst og våben til kong Nidud. Men for at han ikke skal kunne flygte, skæres senerne i hans knæhaser over. Da kongens to sønner uden forældrenes vidende

aflægger smedien et besøg, tar Vølund sin hævn. Han hugger hovederne af prinserne, støber hjerneskillerne ind i sølv og forærer dem som drikkebægre til den intetanende far.

Senere sniger kongedatteren Bodvild sig over på holmen til smeden, - for at få en guldring repareret, siger hun. Det får hun. Og lader sig helt og aldeles fortrylle af denne smed, som ikke alene besvangrer, men også ægter hende.

Der var ingen vej tilbage, forklarer hun siden faderen, kong Nidud. "Der var ingen vilje tilbage".

Hvorpå Vølund som en fugl hæver sig til flugt...

Kong Nidud af Thy

Gennem biblioteket i Hurup fik jeg fingre i *Didriks Saga af Bern*, hvor der skulle være et større afsnit om Vølund, her kaldet Velent, ligesom Nidud hedder Nidung, "konong i ivtlandi".

Stod der dét? Konge i Jylland? Ja, det stod der. Tilmed *hvor* i Jylland: "thar sem heiter Tjodi" - det sted, som hedder Tjodi.

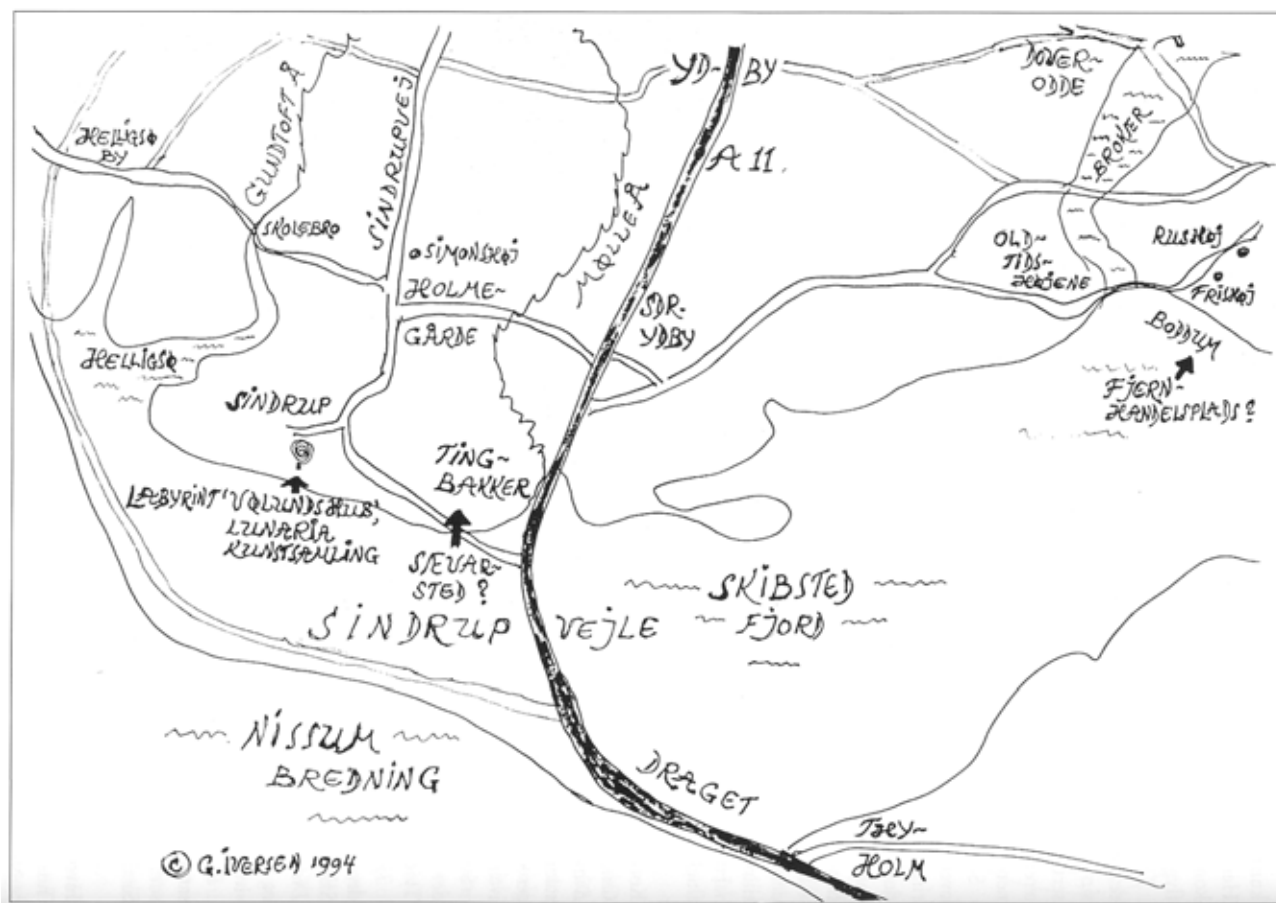
Tjodi eller *Tjoda* var den tidlige middelalders betegnelse for - *Thy*.

Således oversættes stedet også af Rafn i *Kong Didrik af Berns Saga*: "En Konge hed Nidung, og raadede over Thjode i Jylland." Fodnote: "nu Thy".

På det tidspunkt besluttede min kone, Susanne Tvermoes og jeg, at bygge Vølunds hus, som kopi af trojborgens ved Ulmekärr, her i Sindrup..

Hvem var kong Nidud?

Tusind barnehovedstore sten, hentet op fra

bunden af Nissum Bredning, gik vi igang med at lægge her hvor Korshøjen engang har ligget, halvanden km fra Sindrup Vejle og herredets gamle tingsted.

I pauserne søgte jeg efter stednavne med Nidud. Forgæves. Og for øvrigt: hvad betyder *Nidud*, med to bløde d'er?

Jeg gik umiddelbart ud fra at navnet var nordisk. En nidding er jo da stadig et begreb for os. Og var det ikke lige netop usselt niddingsværk, det Nidud begik mod Vølund? Jeg slog for skams skyld efter:

nid: alt hvad der gøres nogen til Beskjæmmelse
nidingr: Person som beskjæmmer sig selv ved nedrig Handlemaade.

Men Nidud eller Nidung måtte jeg søge forgæves efter hos Fritzner. Der gik vel et par år, og jeg gik i andre tanker.

En dag sad jeg og læste om Franks Gasket, det udskårne skrin i British Museum der bl.a. rummer scener fra sagaen om Vølund Smed, og som nogle forskere mener, er blevet skåret i 700-tallets England.

Pludselig slog det mig, at også kvadet om Vølunds kvide kunne være digtet af en angelsakser.

Gav navnet Nidud mening på angelsaksisk? Jeg var netop blevet den lykkelige indehaver af en antikvarisk udgave af det angelsaksiske kvad om Beowulf, ved Morits Heyne, Paderborn 1910, forsynet "mit ausführlichem Glossar".

Dér var den!

Nid betyder *mand, menneske* - og *hud* betyder *rov, bytte*.

Nidhud betyder altså, på angelsaksisk: Mande-rov!

Et mere præcist tilnavn kan man vist ikke give den konge, der kidnappede Vølund Smed.

Den dag i dag er det almindeligt blandt thyboer at kalde hinanden ved tilnavn, og ikke ved navn. Navnet kan man have fælles med andre, tilnavnet gør en til netop den, man er. Præcist, og sjældent uden vid.

Så langt, så godt. Men hvad var Niduds virkelige navn? Kunne han tænkes at være kendt i historien under sit eget navn?

Jeg måtte i gang med folkevandringstidens store europæiske litteratur, den såkaldte tyske heltedigtning Didrik af Bern, Nibelungerne, Sigfried.

Mig, der hader Wagner!

Kong Hertnid af Holmgaard

For at gøre min urskovsvandring kort: jeg fandt min Livingstone!

I sit bindstærke værk om Germanische Heldensage anfører Hermann Schneider en gammel tysk notits om *Wielant*: ”Darnach kam er zuo kunig Hertwich (Hertniht). Und by des tochter machet er zwen süne”.

På nudansk: ”Derefter kom han til kong Hertwich (Hertnit). Og med hans datter fik han to sønner”.

Schneider finder notitsen ”sælsom”. Men nogen har altså på et eller andet tidspunkt ment at vide at Nidud var identisk med en vis kong Hertnit, nemlig den i de tyske heltesagn så navnkundige *Hertnid af Holmgård*, også kaldet konge af Reuszen, i Didrikssagaen til tider kaldet Ortnid, der kan være en forvrængning af Hertnid. Kært barn har så sandelig mange navne.

Ud fra disse personnavne og stednavne har forskerne gættet på, at Hertnid sad i Rusland, i byen Gard, vikingernes Holmgård - og/eller som Ortnid resideret i Garda - ved Gardasøen! Jeg var ved at lægge den megen germanistik fra mig, da jeg pludselig fik store øjne: Kong Hertnid lå i krig med en kong Vilkin og fordrev dennes slægt fra Vilkineland, - hvor det så end lå.

Vilkin var jeg truffet på tidligere. Vilkin var far til Wade, og Wade var far til - Vølund Smed.

Nu begyndte tingene at hænge sammen. Forspillet til Vølunds tilfangetagelse var altså en fejde mellem Vølunds farfar, kong Vilkin, og Nidud, kong Hertnid. Spørgsmålet var nu: sad kong Hertnid i Thy - eller var Holmgård en by i Rusland eller Norditalien?

.. aha! Hertnid herskede over *vandalerne*, en stamme der i folkevandringstiden siges at være udvandret fra Vendsyssel til Limfjordsegnen, der jo endnu omkring 1070 benævnes *Wendila*. Vandfuld herred, syd for Thyborøn, hed Vendle herred.

Så langt, så godt. Kan videnskaben springe fra Rusland til Italien, så tør jeg godt tage springet derfra og til Thy:

Reuszen er ikke Rusland men Revs herred, og Holmgård ligger ikke i Rusland eller ved Gardasøen, men klods op ad det gamle Revs herreds ting ved Sindrup.

Sø-tinget Sævarsted?
Tingbakkerne i Sindrup vest for A11
ved jernbancoverskæringen.
Foto: G. Iversen.

Sævarsted

Nu fortæller kvadet om Vølund at han efter at have fået skåret knæernes sener over blev sat ud på ”en holm, som der var foran landet, hvor det hedder Sævarsted”.

Hvor ligger Sævarsted?

Sø vil sige *sø* i betydningen hav, sådan som søfolk den dag i dag taler om søen. Sævarsted oversættes gerne med *Sø-stedet*, *Søens sted* eller som *Søholmen*.

Geografisk kunne Thyholm komme på tale. Her ligger både en Smedeby og søby, nemlig Sem, af Sæ-heim.

Helt tilfreds med Sø-heim kunne jeg ikke føle mig. Endelsen *sted* kunne måske engang være udskiftet med *heim*. Men hvad med stavelsen *var* i Sævarsted?

Måske der ikke bare var tale om genetiv af *sø*???

Måske stedbetejgnelsen var angelsaksisk, ligesom kong Hertnids øgenavn? Ned i Heynes glossarium igen. Side 292 sker der noget:

”*Waru!* - Gesamtheit der Bewohner, Einwohnerschaft, Gemeinde...” altså: ”Indbyggerne i deres helhed” (d.v.s. fælleskab eller samfund), ”samtlige indbyggere”.

Gemeinde kan oversættes som ”kommune (især administrativt), menighed, sogn”.

I Beowulf optræder *waru* i forbindelsen *land-waru*, som Heyne oversætter ved *Gesamtheit der Land-bewohner, Landschaft, d.v.s. landbeboernes fællesskab, landskab.*

Der dukkede en erindring op. Et gammelt nordisk retsbegreb, - et eller andet sjældent brugt ord - var det hos Tacitus? Eller Adam af Bremen?

Det var ikke hos Tacitus, men hos Adam jeg fandt det. I et kapitel om svenskerne, som han vel har skrevet omkring år 1070 omtaler han ”den almindelige Folkeforsamling, som af dem kaldes *warh*”.

I en fodnote bemærker den danske oversætter: ”Denne Betegnelse for Folkeforsamlingen (nord. thing) kender de nordiske kilder ikke”.

Nej, for ordet *warh* er angelsaksisk! *Land-waru*, Land-tinget, er måske betegnelsen for sysseltinget. Thylands sysselting blev holdt ved Landtings Sig syd for kongsgården i Sjørring, antog lokalhistorikeren Torsten Balle.

Et *sø-waru* kunne så være den tilsvarende betegnelse for en art sø- og handelsrets tingsted. Revs herreds tingsted i Sindrup, vest for Boddum, fjernhandelspladsen ved Skibsted Fjord, kunne være et sådant sø-ting-sted, måske Vølundskvadets *Sæ-var-sted*. Tingstedet ligger på Tingbakkerne ved Sindrup og Holmegård, på en holm der afgrænses af Gundtoft Å, Mølle Å og Nissum Bredning, Limfjordens havlignende vestende.

Holmgang

I Vølundskvadet anklages Vølund for at have røvet af kong Niduds guld.

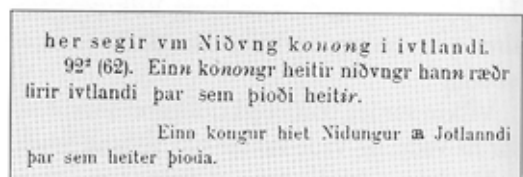
Kom det til en retssag?

I Didrik af Berns Saga opfordres Vølund til at indgå væddemål med Niduds hofsmed Amilias om hvem der på et år kan smede de bedste våben. Nidud kautitionerer for den ludfattige Vølund.

Var det et gement og slet skjult, men vellykket forsøg fra kongen på, legalt at få Vølund varetægtsfængslet for 1 år?

For Vølund må sagen have drejet sig om at få sin slægtsarv tilbage fra Nidud/Hertnid.

Ifølge Salmonsens gode gamle, store illustrerede leksikon, så blev afgørelser om jordejendom i Norden ofte truffet ved tvekamp, den såkaldte holmgang, der fandt sted på en

her segir vm Nidvng konong i ivtlandi.
92^a (62). Einn konongr heitir nidvngur hann ræðr
lífr ivtlandi þar sem þjóði heitir.
Einn kongur hiet Nidungur á Jotlandi
þar sem heitir þjóða.

*At kong Nidud/Nidung var konge af Thy
(thiodi el. thioda) fremgår af »Saga Didriks af Bern»
fra 1200 tallet.*

særlig holm, på Island lige op ad Altinget. Den overvundne måtte ”løse sig af holmen” mod et i forvejen aftalt pengebeløb - eller den overvundnes ejendom tilfaldt sejrherren.

Vølund havde alt at vinde og intet at tabe. Han kan være gået ind på det holmgang-lignende væddemålsarrangement, også selv om han har skullet afdrage på Niduds ”kaution” med nyproducerede kunstværker i et år.

Kongens eneste risiko var at Vølund flygtede fra holmen og aftalen, før kongen havde fået fuld dækning for kautionen/ Vølunds arv i form af Vølunds smedearbejde.

Ved at overskære Vølunds sener forhindrede Nidud Vølund i at stikke af fra det hele - og i at bevise sin uskyld ved at gå gennem labyrinten med tilbundne øjne, uden at støde på så meget som en eneste sten?

Vølunds Smedie

Hvis Sævarsted er Tingbakkerne ved Sindrup Vejle, og hvis Nidud/Hertnids Holmgård er nutidens Holmgård ved åen straks nord for Tingbakkerne - hvor på holmen lå så Vølunds smedie?

Dansk Stednavne Leksikon fra 1982 gir et overrumplende bud:

Sindrup, tidligere benævnt Sinnerup, må ”snarest” tolkes som ”Udflytterbebyggelsen hvor der er slagger”.

Slagger er sporene efter produktion og tilvirkning af jern. Ligger Sindrup sådan omtrent hvor Vølunds smedie stod for måske 1500 år siden?

I så fald er det vel rimeligt at labyrinten nu ligger her, ved Lunaria Kunstsamling, og minder om en gåde.

Min løsning kan være helt forkert. Men sommetider sker det rigtige ved, at nogen vover det forkerte - sagde jo PH.

Fik jeg fortalt at historien endte godt? Kong Nidud tog sin død kort efter Vølunds flugt, Vølund fik sin Bodvild, og Bodvild fik en søn

som der ude i Europa skulle gå mange, men helt andre historier om.

Kilder:

Om labyrinter, se *Danske Kalkmalerier 1475-1500*, Kbh 1991, s. 134f; John Kraft: *Labyrinter*. FYNDRapporter 1983, Göteborgs arkeol. Museum, s 169f, 175f. A. W. Rancken: Kalkmålningarna i Sibbo gamla kyrka. *Finskt Museum*, XLII, Helsingfors 1936, s. 28 f især. + Om Vølund: se originalteksten til kvadet i *Eddadigte III*, udg. Jón Helgason, Kbh 1968; danske oversættelser ved Martin Larsen: *Den ældre Edda*, II, Kbh 1946, og Thøger Larsen: *Nordens Gudekvad*, Gyldendals Trane-klassikere, Kbh 1968; kvadet kommenteres af P. Hallberg: *Den norrøne digtning*, Kbh 1962, s. 36, 64ff + Om Kong Nidud af Thy,

se *Didriks Saga af Bern* ved H. Bertelsen, Kbh 1905-11, s. 83, og *Kong Didrik af Berns Saga*, oversat af G. C. Rafn, Kbh 1830, s. 42 + Fritzner: *Ordbog over det gamle norske Sprog*, Kristiania 1867 + *Beowulf* herausg. M. Heyne, 9. Auflage, Paderborn 1910 + Om Hertnid m.v., se H. Schneider: *Germanische Heldensage*, I, i Berlin 1962, s. 354, 369 og II,2, Berlin 1934, s. 83f; H. Hempel: *Nibelungenstudien*, I, Heidelberg 1926, s. 117, 169f; Gudmund Schütte: *Gotthiod und Utgard*, II, Kbh/Jena 1936, s. 105f, 179-81 + *Adam af Bremen*, oversat af G. L. Henrichsen, Kbh. 1968, s. 268 (4. bog, kap. XXI) + *Salmonsens, bd VIII, Kbh 1898, spalte 1084 (Holmgang)* + *Dansk Stednavneleksikon, Jylland-nordlige del, af B. Jørgensen, Kbh 1982, Torsten Balle: Gamle veje i Thy, Hist. Årbog f. Thisted Amt, 1948, s. 222.*

Kilde: Sydthy Årbog 1994, side 43-49.